

שנת 1918. אמרתי לרקטור כי עכשיו אחרי המהפכה יש שיויון, ולכן אני כיהודי דתי לא צריך לכתוב בשבת. הוא קיבל את דברי. בדרך-כלל בגימנסיה הייתי הכי דתי מכל החברה. לעיתים הייתי היהודי היחיד בכיתה.

אני זוכר תלמיד יהודי, שקיבל פעם ציון רע בגיאוגרפיה, מפני שלא ידע אם ירושלים היא באסיה או באפריקה.

● **שיחקו אותך מזימונים כי הגימנסיה היהודיים?**

או ששחררתי או שהייתה לי גריפה או מיגרנה. אני זוכר שיום אחד המורה אמר לי: ככל יום שני אתה מביא מיכתב מההורים שהיית חולה בשבת. אני לא יודע למה, כשאתה חולה, אני תמיד רואה אותך משחק ברחוב.

● **מתי הספקת ללמוד תורה?**

בבוקר למדתי בגימנסיה, אחרי-הצהריים למדתי בתלמוד-תורה, ובערב למדתי מו"ס. סיקה. אל תדאגי הציון הרע ביותר בתעור דת הבגרות שלי היה „טוב“.

● **כאיילו מיקצעות?**

זימרה והתעמלות.

● **מתי עברת לברדין?**

ב-1928. למדתי באוניברסיטה היסטוריה ופילוסופיה, ובבוקר למדתי בבית-מידרש

רה ממני, ברטה. היתה נשואה לנתן פולני, וכשהיטלר החליט באוקטובר '38 להעביר את כל היהודים הפולניים לפור לין, היא עברה עם בעלה לקראקוב ומשם למיאמי-ביץ' — מקום טוב, יהודי, ושם היא חיה באושר עד היום.

● **איזה סוג של חינוך קיבלת בילך?**

החינוך שלי, אם אני מסתכל ברט-רוסקט, היה חינוך לשני עולמות. מצד אחד, התרבות הגרמנית, ומהצד השני התרבות היהודית. בצורה דתית טהורה הייתי קורא לחינוך שלי תרבות עם דרך ארץ, ואם את שואלת אותי יש לזה פקוטה לבורג של היום.

● **כיצד השתלבה התורה והמסורת היהודית עם התרבות הגרמנית?**

אין ניגוד בין התורה לפי המסורת, ובין התרבות הכללית. למדתי בבית-ספר עממי ובגימנסיה. אבא ז"ל יסד תלמוד-תורה, והחזיק לי רבי באופן פרטי. הוא יסד גם את סניף תנועת הנוער הדתית, צעירי המיוזחי, בדרודן. למדתי לנגן על כינור ופסנתר ובגימנסיה הייתי פעיל בלובי הספרות. הגימנסיה נקראה רפורם ריאל גימנסיום. למדו בה תשע שנים

בורג ואשתו ריבקה

„זו היתה אהבה ממבט ראשון!“

(המשך ממעמד 56)

לדתי ביקשתי למגוש אותו לראיון, לא ביקשתי לערוך ראיון פוליטי. הד"ר בורג אמר את כל מה שהיה לו לומר בעניין אבו-חצירא, תמ"י, התחיה, הצ"עיים במפד"ל ושיחות האוטונומיה. ידעתי שהוא לא יגלה לי את מה שלא יגלה לאחרים. הוא יודע ומתכנן את אשר הוא אומר, ואם הוא מגלה „סקופ“, הרי שאותו סקופ ישרת לבטח את מטרתו שלו.

ביקשתי לשוחח איתו על מה שהוא כינה „בורג הבלתי נודע“, האישי שמ" אחורי דמות העסקן, והמנהיג. על יל-דוהו בדרודן שבגרמניה, השכלתו הרח"בה, בחרותו בצל הגרדום הנאצי, פעי-לוהו למען הצלת יהודי גרמניה, עלייתו ארצה ואהבתו הגדולה לאשתו, רבקה, ולידת חברון.

כאשר שוחח על עצמו ועל משפחתו, הוא היה נרגש כנער צעיר. נפגשו פע"מיים — פעם במישרו שבירושלים וב"פעם השנייה במלון „דן“ בתל-אביב. בורג הקדיש לראיון זמן רב. ניכר כי חשוב לו להציג את עצמו. הוא דיין במרטי פרטים, זכר תאריכים ומאורעות היסטוריים בדייקנות מרובה, דיבר בחי"בה רבה על אביו, סוחר היינות המנוח אברהם בורג, והראה לי גלויות ששלח לו אביו ממסעו לארץ-ישראל. אחת הג"לויות כתובה גרמנית אך בין השורות מישפטים בעברית, הכתובים בכתב-יד גלוייה אחרת, שנשלחה מארץ-ישראל לנער יוסף בורג בדרודן, משולבת בבר"כה מאת הרב קוק. הוא הראה לי תמונות של בני משפחתו — אביו, אמו, אחותו ברטה המתגוררת בארצות-הב"רית, תעודה המעידה כי נמול, (וסיפר בדיחה גסה שלא למינסום). בכלל, דו"מה שרוב הדברים המצחיקים באמת שאמר יוסף בורג הם לא לפירסום. ה"דברים שאמר לי שלא לפירסום הם בבחינת פנינים של ממש, וכאן עומד היושר העיתונאי שלי במיבחן שכמעט

הוא חוקר את ענת הצלמת ואתו על מקורותינו. כשאנו מספרות לו ש"שתינו ס"ט, ומישפחתינו נמצאות מ"זה דורות רבים בארץ ישראל, הוא אר"מר: „אל תשוויו, גם מישפחתה של אשתי, רבקה, נמצאת דורות רבים ב"ארץ-ישראל, ומוצאה בחברון.“ הוא משו"חח אתי בלאדינו, שפת סבי וסבתי, אך לצערי אני רק מבינה, ואיני יודעת לענות לו. בשכונת משכנות, ליד מחנה"יהודה בירושלים, היו מבינים אותו הי"טב.

יוסף בורג הוא אביהם של צביה, על שם אמו מריס-צביה, של עדה, ושל אברהם, הנקרא על שם אביו של יוסף בורג. הוא מדבר בחום ובהערכה על אשתו, אך כשהוא צריך לדבר על צעירי המפד"ל, תמ"י, התחיה, תיק הפנים הוא נשמע „בורג“ מאוד וכאילו מדקלם את דבריו.

ניסיתי להציץ לתוך נפשו של יוסף בורג.

● **מר בורג, הבה נתחיל מזההת"ה הדה.**

עובדת יסוד היא כי נולדתי ב-1909 בעיר דרודן, בירת סכסוניה, שהיתה באר"תה תקופת ממלכה בתוך הרייך הגרמני. הורי ילידי מינר-האירופה. אבא היה סוחר-ייין. הוא למד באחד מאותם בתי"סטר שהברון הירש המפורסם הקים ל"יהודי מינר-האירופה העניים. בגיל 18 ידע אבא לכתוב גרמנית יפה וכלי שגי"אות, ולכן שירת כספרן בספריית-הקצי"נים של הצבא הגרמני. אחר-כך הוא התחתן עם אמא.

● **אתה הכן הכבוד במישפחה?**

אני בכור הדרפאקטו, לא דה-יורה. היתה לי אחות שנולדה לפני, אך היא נפטרה ומעולם לא היכרתי אותה. אחותי הצעירי

צרפתית שש שנים לטינית ארבע שנים אנגלית. שלוש שנים יוונית והיתה אפשרות לעבור משפה לשפה, כך שזה היה נסיון שאני שמח מאוד שעברתי אותו. בגימנסיה למדו שפה והיסטוריה עם קשר קרוב למדעי הטבע, וזה מתאים מאוד להשקפתי.

● **מדוע למדת דווקא בגימנסיה זו? האם היא היתה הטובה ביותר בדרודן?**

לא, כי זו היתה גימנסיה שקיבלה יהודים ללא קשיים.

● **האם הלכת לגימנסיה הגרימנית? כשאתה חובש כיפה על ראשך?**

לא. אבל אני הייתי התלמיד היהודי הראשון שלא כתב בשבת. הלכתי אומנם ללימודים בשבת, אך לא כתבתי.

● **בהסכמת המורים הגרמניים? הייתי בן עשר, התקפה היתה אחרי מה"**

בורג (מימין) ואחותו ברטה

„הייתי קורא לחינוך שקיבלתי תרבות עם דרך-ארץ...“

לרבנים. ב-1931 עברתי מברלין ללייפ-ציג, ללמוד באוניברסיטה שנוסדה בשנת 1409 עליידי סטודנטים גרמניים שעזבו את פראג משום שהצ'כים השתלטו על האוניברסיטה. איך שההיסטוריה חוזרת על עצמה!

● **כיצד נזכר יהודי מאמין פריזוספיה?**

ובכן, זו היתה אחת הסיבות שנסעתי ללמוד באוניברסיטה בלייפציג. ישעיהו אביעזר, מי שהיה שגרירנו בברן, חמליץ לפני על פרופסור הנס טרייש, שהייתה לו שיטה פילוסופית מסוימת, שנקראה „ויטה ליסמוס“. זוהי השקפה פילוסופית, המנוגדת להשקפה התומרגית המכניסטית, ומאפשרת להבין את הפילוסופיה בצורה שאינה עומדת בסתירה להשקפה הדתית. לדעתי, קשה לקבל השקפה פילוסופית כמו זו של דרודון או הגל. שיטתו של טרייש היא יותר מטפיסטית ומאפשרת לי

יום ראשון בכיתה א'*

„חונכתי לשני העולמות...“

● מחזיק בחבילת-המתקנים המסורתית שמקבל כל ילד גרמני ביום הראשון שלו בבית-הספר.

בכל הקשור לתנועת התחיה אני חש אנזבה אדה. חבל לי שגידלנו בתוך המפד"ל אנשים צעירים שהגיעו לקיצוניות שכזו

ואיני עומדת בו. אך הד"ר בורג הבטיח לי, שלחק מהדברים שאמר לי יפורסמו בשלב מאוחר יותר. אני עומדת בהב"טחתי ושומרת אותם בשלב זה לעצמי. יוסף בורג הוא איש מצחיק. הוא מרבה בחידודי-לשון, ויש לו מה לומר על כל נושא וכל אדם. הוא מרבה לתבל את דבריו במישפטים באנגלית, ואינו מאבד לעולם את חוט המחשבה. גם כשהוא סוטה מהנושא, הוא חוזר אלנו בדייקנות.